

TATVAN KENTİNİN TARİHSEL SÜREÇTE MORFOLOJİK DEĞİŞİMİ

Berçem Cemre Yetişkin*, Kudret Şeyma Yıldız*, Mehmet Topçu**

*Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

**Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Doç.Dr.

bercemre.13@gmail.com, seymayldz65@gmail.com, mtopcu@ktun.edu.tr

Tarihsel süreçte kentlerin yapısı, belirli olay ve durumlara bağlı olarak değişimler göstermektedir. Ayrıca, kentin değişiminde rol oynayan fiziksel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik faktörlerin, kente farklı dönemlerde farklı ağırlıklarda etki ettiği de bilinmektedir. Buna bağlı olarak, tarihi ve kültürel derinliğe sahip Tatvan kentinin yapısal değişimi, morfolojik bakış açısıyla incelenmiş ve sonuç olarak tarihsel süreç içerisinde, kentin değişimine neden olan kırılma noktaları belirlenmiştir. Belirlenen kırılma noktalarına paralel, kentin bazı bölgelerinde farklı formlarda oluşumlar gözlemlenmiştir.

Tatvan kentinin analizinde yöntem olarak; tarihsel süreç içerisindeki değişimi, imar planları, görseller, yazılı kaynaklar ve hava fotoğraflarından yararlanarak sayısal analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle, kent genelinde tarihsel süreçte kırılma noktaları oluşturacak olaylar, durumlar belirlenmiş ve haritalandırılmıştır. Daha sonra kırılma noktaları, yıllar içindeki nüfus yoğunluk değişimleri ile birlikte değerlendirilmiş; nüfusun yer seçimi, kentin formu ve yayılımı için bir yargıya varılmıştır. Tarihsel belgeler ve yapılan analizler etrafında, morfolojik değişimleri incelenmek üzere, yakın geçmişin zamansal izlerini taşıyan dört örneklem alan belirlenmiştir. Seçilen alanlardan dönemin yapısını yansıtan 1983/Dumlupınar Mahallesi, 2000/Bahçelievler Mahallesi, 2010/Cumhuriyet Mahallesi ve 2017/Tuğ Mahallesi'nin mekânsal değişimi, dönemsel analizleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Tatvan kentinin farklı kentsel dokuları barındırmasının, kırılma noktalarıyla olan bağlantısına ulaşılmıştır. Örneklem alan olarak seçilen 1983 dönemini yansıtan Dumlupınar Mahallesi'nin formunun oluşumunda topografyanın ve yerleşim dokusunun organik oluşumu doğrudan etkili olduğu görülmüştür. 2000 dönemini yansıtan Bahçelievler Mahallesi'nin formunun oluşumunda en temel etken ise demir yolunun sınırlayıcı etkisidir. 2010 yılı için belirlenen Cumhuriyet Mahallesi'nin yapısının oluşumunda nüfusun, kentin ilk yerleşim alanlarından, bu mahalledeki yeni gelişme bölgelerine kayması etkili olurken, tek katlı yapılar yerine çok katlı yapıların tercih edildiği de izlenmiştir. Kentin ilk yerleşim yerlerinden biri olan ve 2017 yılı için belirlenen Tuğ Mahallesi, merkez mahalle olması özelliğinden dolayı sürekli nüfus çekmektedir. İlk yerleşim formunu korusa da değişim özellikle parsel- konut ilişkisinde çok net okunmaktadır.

Çalışma alanı olarak seçilen Tatvan, bulunduğu konum itibariyle bir kavşak noktası ve ticaret kentidir. Nüfusu bağlı bulunduğu Bitlis il merkezinden fazla olmakla birlikte, devamlı artmaktadır. Tarihsel süreç içinde de hızlı gelişmesi, kentsel dokusunda, nüfus yoğunluğunda ve

bina- parsel ilişkisinde bulunan farklılaşmaları tetiklemiştir. Dolayısıyla çalışma sonucunda, belirlenen dönemlerdeki kırılma noktaları incelendiğinde, mekânsal değişimlerde etkili olduğu net olarak görülmüştür. Ayrıca, liman kenti oluşu ve demir yolu bağlantısının bulunması, kentin gelecek dönemleri için de gelişim ve değişimin önünü sürekli açık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel doku, kırılma noktaları, tarihsel değişim, Tatvan*

Giriş

Birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, tarihi ticari bir aksta bulunan ve tüm bunlardan dolayı sürekli bir gelişim izleyen Tatvan, morfolojik değişimin rahatça gözlenebildiği bir kenttir. Kentte tarihsel süreç içinde hem sosyo-ekonomik anlamda hem fiziksel anlamda sürekli değişimler izlenmiştir. Bu süreçteki değişimler incelendiğinde ise imar planlarındaki değişimler, coğrafi etkenler, halkın talepleri gibi çeşitli sebeplerle ortaya çıktığı görülmüştür. Tüm bu etkenler kentteki yaşam alanlarına yansımaktadır. Bazı alanlar tarihi dokusunu korurken, bazı alanlar ise Tatvan'a özgü yansımalarından kopuk, yeni bir morfolojik yapıya evrilmiştir. Tatvan farklı tarihlerin sosyal ve fiziksel etkilerini ve formları barındıran bir kenttir. Bu kapsamda Tatvan ilçesi morfolojik olarak ele alınmıştır. Bağlı bulunduğu Bitlis ilinden hem nüfus hem yüzölçümü olarak büyük olan Tatvan ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesinde Van Gölü'nün güneybatı yakasında yer almaktadır. Konumu gereği önemli ticaret ve seyahat yollarının geçiş noktasıdır. En büyük gelişim sebeplerinden biri şehirlerarasında kavşak noktası olmasıdır. İstanbul'dan İran'a giden demir yolu hattı Tatvan'dan geçmektedir. Bunun yanında doğal bir liman kenti olan Tatvan'da, Van Gölü üzerinden Van ve Tatvan arasında vapur seferleri yapılmaktadır (Arıncı, 2001).

1918 yılında Bitlis iline bağlı bir nahiye merkezi durumunda olan Tatvan, 1936 yılında ilçe olmuştur. İlçe olduğu ilk zamanlarda, üç yüz nüfuslu küçük bir köy gibiyken daha sonra hızlı bir gelişme göstermiştir (Arıncı, 2007).1950'de 3179 olan nüfus, 1965'te 10 bini, 1970'te 20 bini, 1980'de 40 bini, 1985'te ise 50 bini aşmıştır. Bu hızlı nüfus artışında, Tatvan'ın bir ulaşım ve konaklama merkezine dönüşmesi ve bazı göçer aşiretlerinin buraya yerleşmesi önemli rol oynamıştır (Demirtaş ve Subaşı, 2013).

Tatvan kenti tarihsel süreçte incelendiğinde, hızlı gelişimine ve artan nüfusuna bağlı olarak kent formunda değişiklikler olduğu göze çarpmaktadır. Kent başlangıçta kompakt gelişirken yerleşim zamanla ışınsal ve yağ lekeli formunda yayılma göstermiştir. Yayılma Ağrı- Bitlis Yolu ve Van- Bitlis Yolu boyunca izlenmektedir. Ayrıca konutlarda kent merkezi ve çevresi olarak ayrıştırılabilecek kat yüksekliği farklılıkları da gözlemlenmiştir (Tatvan Belediyesi, 2016).

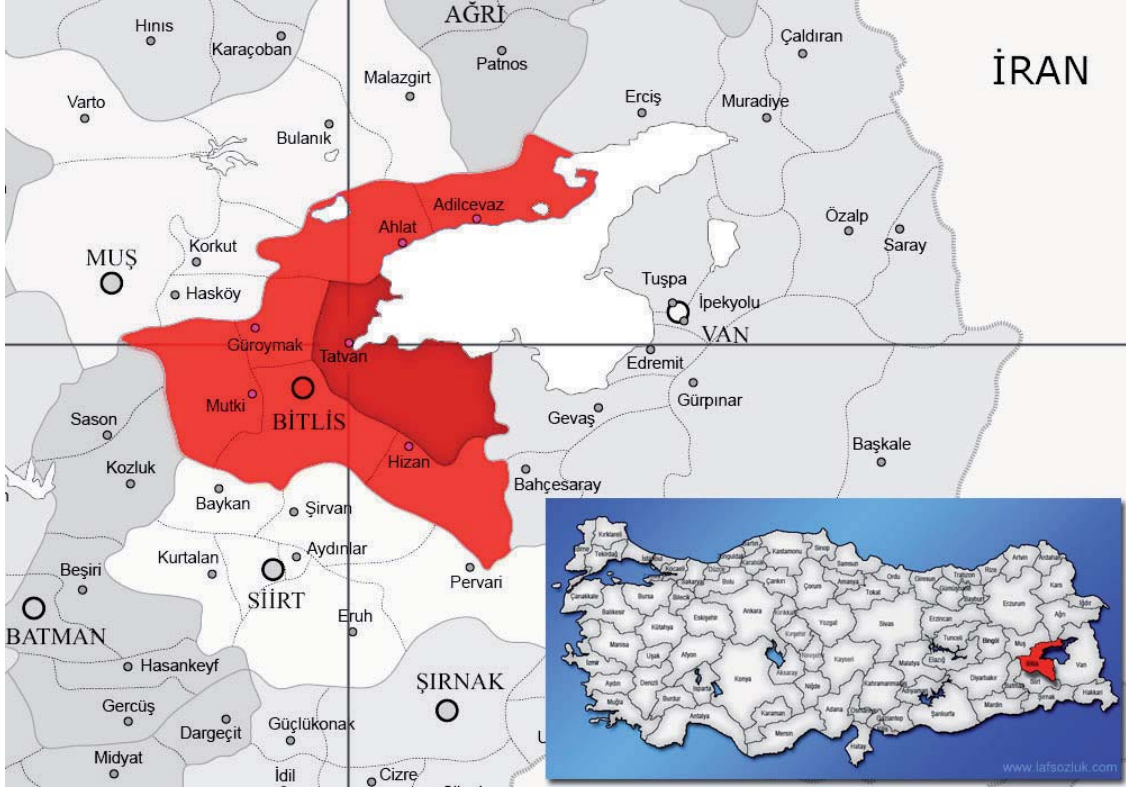
Bu çalışmada, Tatvan'ın tarihsel süreç içerisindeki morfolojik değişimlerinin incelenerek, kent formundaki değişimin sebeplerinin tespit edilmesi ve kentin kimliğine zarar verilmeden gelişebilmesi için sonraki çalışmalara yön verecek nitelikte olması amaçlanmıştır. Ayrıca farklı dönemlerden seçilen mahalleler üzerinden

doku farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ada, parsel, yol, bina ölçeklerindeki değişimler gözlenmiş ve bu doğrultuda analitik analiz yöntemi kullanılmıştır. Kentin tarihsel süreç içerisindeki değişimi imar planları, görseller, yazılı kaynaklar ve hava fotoğrafları kullanılarak incelenmiştir.

Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

“Kent morfolojisi” kentin fiziksel dokusunun değişim ve oluşum süreçlerini inceleyen bilim dalıdır. Kent çalışmalarında etkin bir rol oynayan kent morfolojisi, kentlerin sürekli dönüşüp gelişim içinde olduğunu savunmaktadır. Bu yönüyle kentleri canlı organizmalara benzetmektedir. Tarih boyunca yaşanan dönüm noktaları kent kavramının değişimine sebep olmaktadır. Günümüzde ise bazı kentlerde devam eden değişimler farklı nedenlere dayanmaktadır. Bu bağlamda kent morfolojileri, sosyo-ekonomik ve mekânsal boyutlar içerisinde değişen kentlerin süreçlerini incelemiş ve analiz etmişlerdir. Bu analizlerde farklı yöntemler izlenmiştir. Geleneksel analiz yöntemleri, yapılan sınıflandırma ve çalışmalarda yeterli olmadığı için günümüz kentlerinde süreç içerisinde analiz çalışmalarına farklı açıdan bakmayı sağlayacak ekoller, kurumlar ve teknikler geliştirilmiştir (Kubat, 2018).

Kentsel morfoloji tanımına bakılacak olursa, ‘kentlerin fiziksel yapısını oluşturan, yapısal ve biçimsel öğelerin bir araya geliş şartlarıyla formdaki oluşum, başkalaşım ve değişimine sebep olan aktörlerin ve süreçlerin incelenmesi’ şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca kentsel morfoloji; kentsel formun değişim ve oluşumunu, algı kent yapısı ilişkisini, yapı tiplerini, mimari tipolojisini ve kentsel mekânın idaresi gibi birçok açıdan kenti ele almaktadır (Ünlü, 2016). Kentlerin niteliklerini, işlevlerini ve farklı ölçeklerini içine alan morfolojik çalışmalar, bu çalışma kapsamında kullanılacak yöntemler açısından da farklılık göstermektedir. Bölgenin ele alınış şekli ve üstünde durulduğu noktalar hangi yöntemden nasıl yararlanması gerektiğini belirlemektedir. Dönem dönem morfolojik çalışmalar belirli başlıklar altında toplanmıştır. Son yıllar da ise Krier tarafından kentlerin tipolojik analizleri ve yerleşim alanlarının tarihsel süreçte oluşan değişimleri morfoloji yoluyla irdelenmeye başlanmıştır. Kent formunun coğrafik ve fiziksel yapısının dışında kültürel, sosyolojik ve psikolojik etmenlerin de doku oluşumunda etkisi olduğu gündeme getirilmiş ve araştırılmıştır. Analitik analiz yöntemi, kent formunun bu kapsamda incelenmesi için ele alınan yöntemlerden biridir. Tatvan ilçesinin değişen kent unsurları ve kent yapısının analizi için sokak dokusu, ada, parsel dokusu, dolu boş oranlarının, bölgenin arazi kullanım yapısına bakılarak mevcut imar planlarından, görsellerden, yazılı kaynaklardan ve hava fotoğraflarından yararlanarak analitik analiz yöntemi ile Tatvan’ın morfolojik açıdan incelenmesi sağlanacaktır (Kubat, 2009).

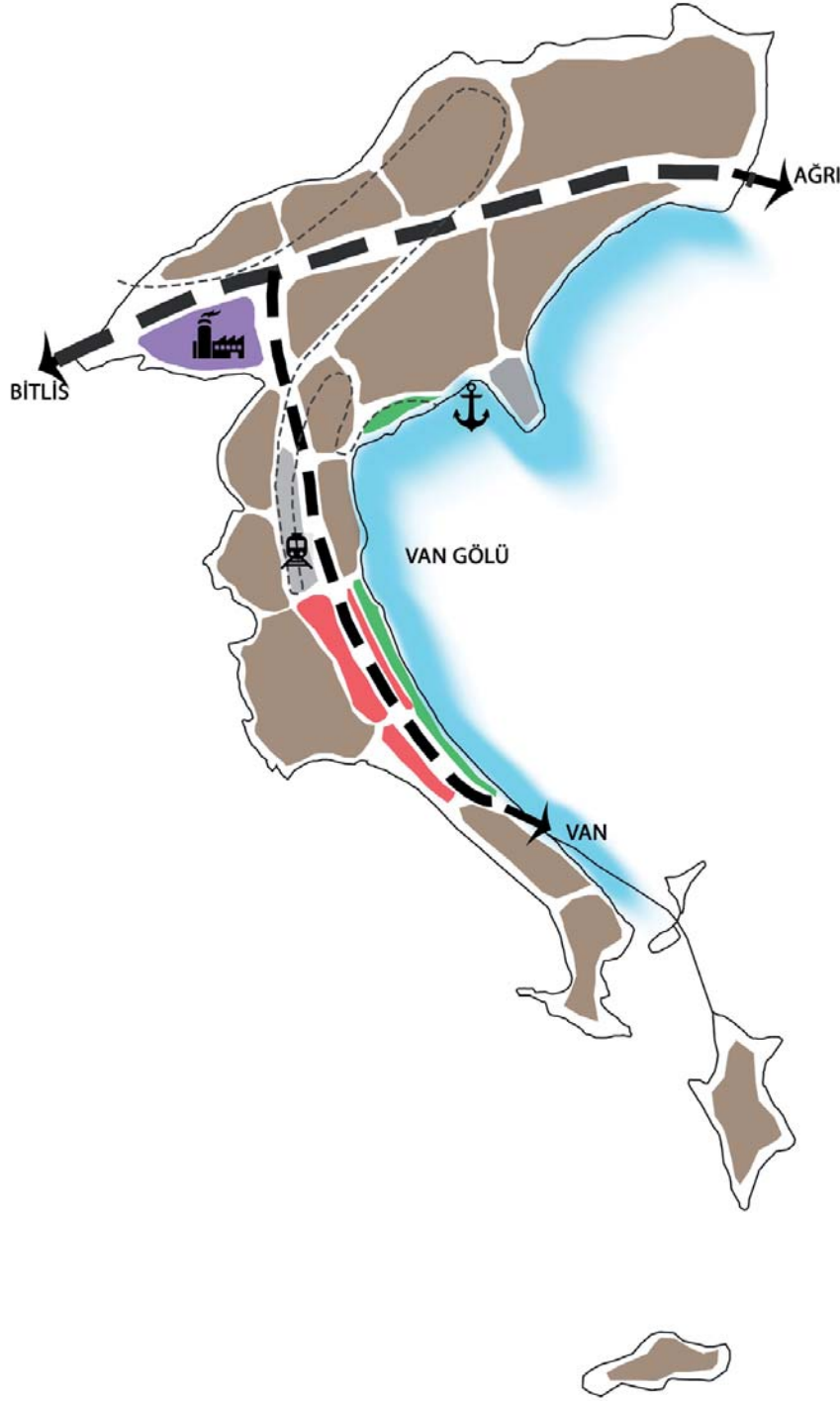
Şekil 1. Tatvan ilçesinin Türkiye haritasındaki konumu (Laf Sözlük, 2020)

Örnekleme Alan

Türkiye’deki konumu Şekil 1 verilen Tatvan ilçesi bağlı olduğu Bitlis ilinin doğusunda yer almaktadır. Kentin doğu kesiminde kenti sınırlayan Van Gölü bulunurken batısında Bitlis Merkez, kuzeyinde kenti sınırlayan Nemrut Dağı ile Ahlat ilçesi, güneyinde ise Bitlis Merkez ve Hizan ilçeleri bulunmaktadır.

Tatvan ilçesi bağlı olduğu Bitlis ilinden 76.713 nüfusuyla demografik yapı bakımından daha gelişmiş bir yerleşim alanıdır. Çeperinde bulunan dağlar kentin kıyı-dağ kesimi arasında sıkışıp küçük ovalardan oluşmasına neden olmuştur. Tatvan ilçesi Sapur Çayı, Kotum Çayı ve Güzeldere Çayı gibi birçok akarsuya ev sahipliği yapmaktadır. Bağlı olduğu Bitlis ili gibi Tatvan ilçesinde ekonomik faaliyet olarak hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerden yararlanırken ticaretten de önemli derecede faydalanmaktadır. Bununla beraber hizmet sektöründe de potansiyel olarak yüksek ve ön plandadır. İlçeler kapsamında yapılan sosyo-ekonomik gösterge çalışmalarında sosyo-ekonomik değerlerinin Bitlis iline bağlı diğer ilçelerin ortalamalarının üstünde olduğu görülmektedir. Son dönemlerde sanayileşme sürecine dâhil olan kent, üretim sektörü kapsamında da hızlı ilerleme göstermekte ve kiremit ocaklarının ve ponza madenciliğinin önemli derecede etkin olduğu görülmektedir (Demirtaş ve Subaşı, 2014).

Tatvan, bulunduğu Van Gölü havzası sınırları içerisinde önemli bir kavşak noktası olmasıyla beraber deniz yolu, demir yolu, karayolu ve hava yolu ulaşım mer-

Şekil 2. Tatvan kentinin şematik gösterimi; yazarlar tarafından üretilmiştir

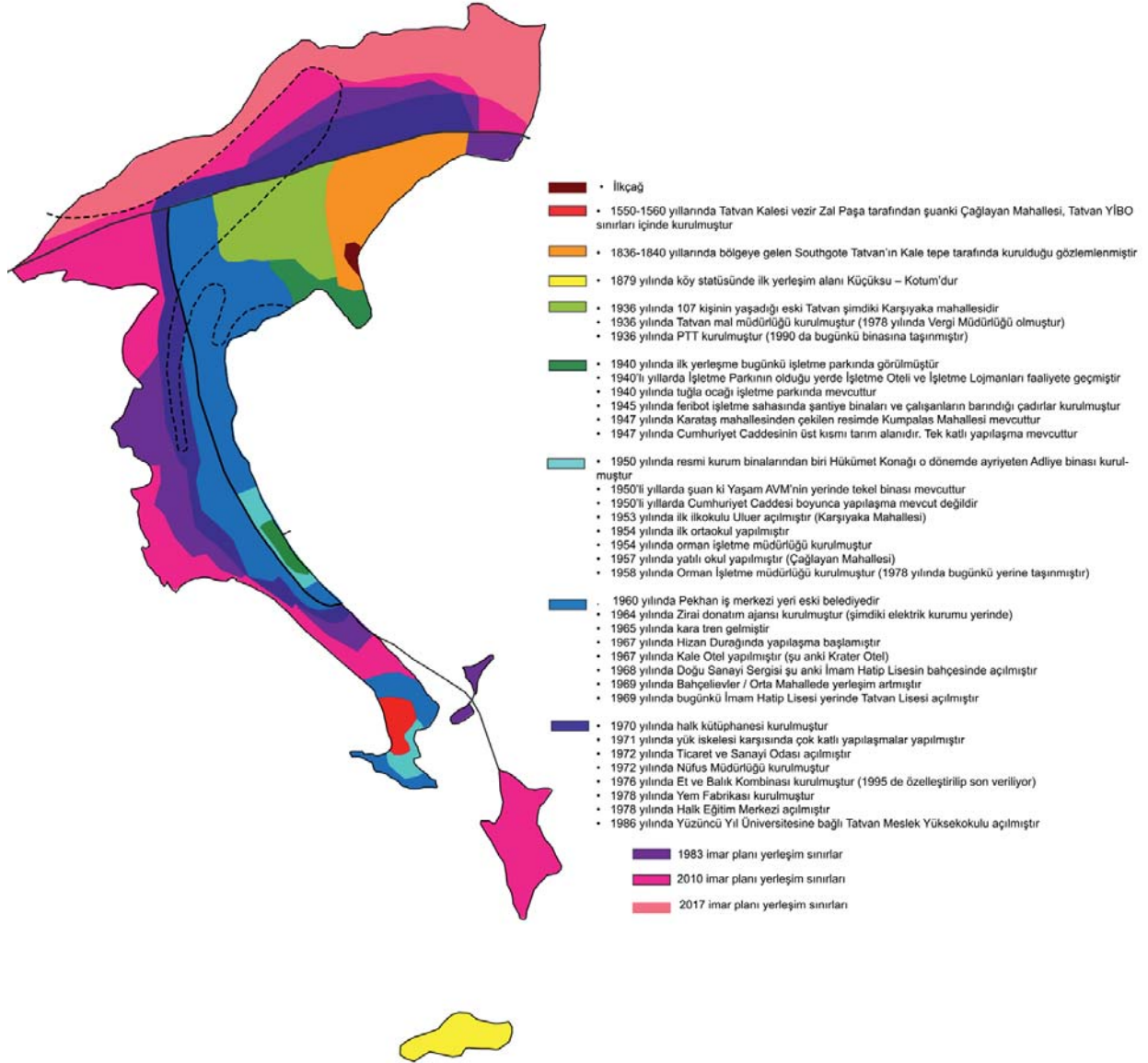
kezidir. Bulunduğu konum nedeniyle hızlı gelişim gösteren Tatvan kenti, Bitlis ili kapsamında ticari bir merkez olarak önemli bir konuma ulaşmıştır. Tatvan'ın, ticari merkez noktasına ulaşması, ulaşım bağlantılarının güçlü olması beraberinde gelişen sanayi alanları ve kamu yatırımları başta olmak üzere özel sektörün de sınırlı katkısıyla ilçenin kentleşmesini ve merkez bölge olmasını hızlandırmıştır. Bununla beraber Tatvan ilçesi geçmişte İpekyolu üzerinde, günümüzde ise İran-

Irak ve doğu-batı arasındaki bağlantıyı sağlayan Nato yolu üzerinde bulunmaktadır (Demirtaş ve Subaşı, 2015).

Tarihsel süreci incelendiğinde Tatvan ilçesi, Feribot İşletmesi sahasında bulunan Kale Tepe alanında ilk yerleşimlerden biri olan höyük yerleşmesiyle dikkatleri çekmektedir. Kale Tepe çevresinde kurulan höyükten günümüze kadar gelen kalıntılar neticesinde yerleşimin Urartu dönemine ait olduğu ve Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden bazılarının Van Gölü Havzasında bulunduğu bilinmektedir. Havza sınırları içerisinde yer alan Tatvan kentinde yaşayan en eski topluluklar Subarlar ve Hurriler'dir. Daha sonra yerleşim birimi olarak Urartular, Asurlar, Sakalar, Persler, Medler, Romalılar ve Bizanslılara ev sahipliği yaptığı o döneme ait buluntulardan anlaşılmaktadır. Selçuklulardan sonra Osmanlıların hâkim olduğu ilçe bu dönemlerde Bitlis iline bağlı bir nahiye merkezidir. 17. Yüzyılda Tatvan için en önemli ekonomik faaliyetlerden biri olan taşımacılığın, başta Tatvan-Van olmak üzere diğer iskeleler arasında da sefer yapan birçok deniz aracının bulunduğu o döneme ait kayıtlarda görülmektedir. Liman kenti olmasından dolayı istihdam açısından bölgede hareketliliği sağladığı birçok kaynakta belirtilmiştir. 18-19. yüzyıllarda ise seyyahların beyanları doğrultusunda Tatvan'ın ekonomik faaliyetlerinin taşımacılık ve tarım alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Nahiye merkezi olan Tatvan 42 tane köy yerleşimiyle ayrılarak 1936 yılında ilçe olmuştur. İlçe olduğu ilk dönemde kentin merkezi Küçüksu Köyü (Kotum) seçilmiş fakat gelişime açık olmadığı anlaşılmış ve Çağlayan mahallesi (eski Tuğ), Pınarbaşı Mahallesi(eski Ortap) ve Karşıyaka Mahallesi(eski Tatvan) merkez seçilmiştir. 20. yüzyıl başlarında köy görünümü olan Tatvan, ilçe olduğu dönem idari binaları Kotum'dan Tuğ mahallesine taşınmıştır (Arınç, 2001; Tatvan Belediyesi, 2016).

Tatvan'ın gelişiminde Van'a ve İran'a ulaşımı sağlayan bir liman kenti olmasının önemli bir faktör olduğu tespit edilebilmektedir. Kentin tarihi alanları insanların yıkıcı etkisi, doğa olayları ve eserlerinin dağınık oluşundan dolayı kurtarılamamıştır. Bunlara rağmen kalıntı şeklinde korunan birkaç esere ulaşmakta mümkündür. Çağlayan ve Karşıyaka mahallelerinde Tatvan'ın en eski dönemlerine ait yerleşimlere ulaşmak mümkündür. Çağlayan mahallesi o dönemin yapılarını yansıtan tek tük damlı tek katlı yapılarıyla kırsal özelliğini koruyan bir yerleşim alanıdır (Arınç, 2001). Bunlarla beraber Tatvan ve bağlı yerlerde tarihi yapıların dağılımına bakıldığında 1986'da tescil edilmiş bulunan 1 antik kent, 11 kale, 2 çeşme, 4 tarihi mağara, 2 köprü, 3 tarihi ev, 54 kilise, 2 kümbet ve 5 cami karşımıza çıkmaktadır (Tatvan Kaymakamlığı, 2020).

Tarihsel açıdan derinliği, bağlı bulunduğu ilden daha yoğun nüfusa sahip olması, konumunun stratejik bir öneme sahip olması ve farklı yıllarda yaşadığı kırılmalar sebebiyle Tatvan ilçesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Coğrafi olarak batıda dağların, doğuda gölün sınırlaması, kentin hilal şeklinde yayılmasını ve bunun takibinde kısıtlı alan sebebiyle bina katlarında artış olarak izlenmiştir. Literatür

Şekil 3. Kentteki gelişim ve kent formunu etkileyen yapı ve olayların kronolojik sıralaması; yapılan kronolojik araştırmalar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir araştırmaları ile kırılma noktaları belirlenen kent, Şekil 3’de kronolojik olarak haritalandırılmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Tatvan Kaymakamlığının web sitesinden, Mehmet Demirtaş ve Oktay Subaşı’nın hazırladığı “Tatvan Tarihi”, “Geçmişten Günümüze Tatvan”, Mehmet Demirtaş’ın yürütücülüğünde hazırlanan “Tatvanname”, Kenan Arınç’ın “Tarihi ve Siyasi Coğrafya Perspektifiyle Bitlis, Ahlat ve Tatvan” ve “Tatvan Şehri Kuruluşu, Gelişimi ve Fonksiyonları” kaynaklarından yararlanılarak kentteki gelişimi ve kent formunu etkileyen yapı ve olaylar kronolojik sıraya konmuştur:

- 1100-1207 yıllarında Sökmenşahlar Tatvan'ı liman kenti olarak kullanmıştır.
- 12. Yüzyılda Tatvan büyük bir nahiyedir.
- 1537 yılında 17 köy 315 nüfuslu bir yerleşim alanıdır.
- 1540 yılında 8 köyü mevcuttur.
- 1556 yılında Tatvan' da merkez köy ve kendisine bağlı 15 köy bulunmaktadır.
- 1550-1560 yıllarında Tatvan Kalesi Vezir Zal Paşa tarafından şu anki Çağlayan Mahallesi, Tatvan YİBO sınırları içinde kurulmuştur.
- 16. Yüzyılda nüfus kaybına uğramasına rağmen 17. Yüzyılda deniz taşımacılığının gelişmesiyle birlikte 18. yüzyılda tekrar nahiye merkezine dönmüştür.
- 1836-1840 yıllarında bölgeye gelen Southgote, Tatvan'ın Kale Tepe çevresinde kurulduğu gözlemlenmiş ve İstanbul'a benzetmiştir.
- 1847 yılında Erzurum eyaletinin Muş sancağına bağlanmıştır.
- 1879 yılında köy statüsünde olan Tatvan'ın ilk yerleşim alanı Küçüksu – Kotum' dur.
- 1881 yılında Seyyah Tozer Tatvan'dan az sayıda haneden meydana gelen dağınık köy olarak bahsetmiştir.
- 1980'li yıllarda Bahçelievler ve Şirinevler'de herhangi bir yerleşim birimi bulunmamaktadır.
- 1922 yılında çıkan kararname ile Erciş ve Van arasında yolcu ve yük taşımacılığı başlamıştır.
- 1926 yılında Tatvan-Van arasında vagon taşıma ile Haydarpaşa-Tahran demiryolu bağlantısı hayata geçirilmiştir.
- 1936 yılında 107 kişinin yaşadığı eski Tatvan şimdiki Karşıyaka mahallesidir.
- 1936 yılında Tatvan Mal Müdürlüğü kurulmuştur (1978 yılında Vergi Müdürlüğü olmuştur.).
- 1936 yılında PTT kurulmuştur (1990 da bugünkü binasına taşınmıştır.).
- 1940 yılında ilk yerleşme bugünkü İşletme Parkında görülmüştür.
- 1940 yılında İşletme Parkının olduğu yerde İşletme Oteli, İşletme Lojmanları ve tersane binaları faaliyete geçmiştir (Lojmanların bir kısmı hala ayakta iken otel restore edilmiştir).

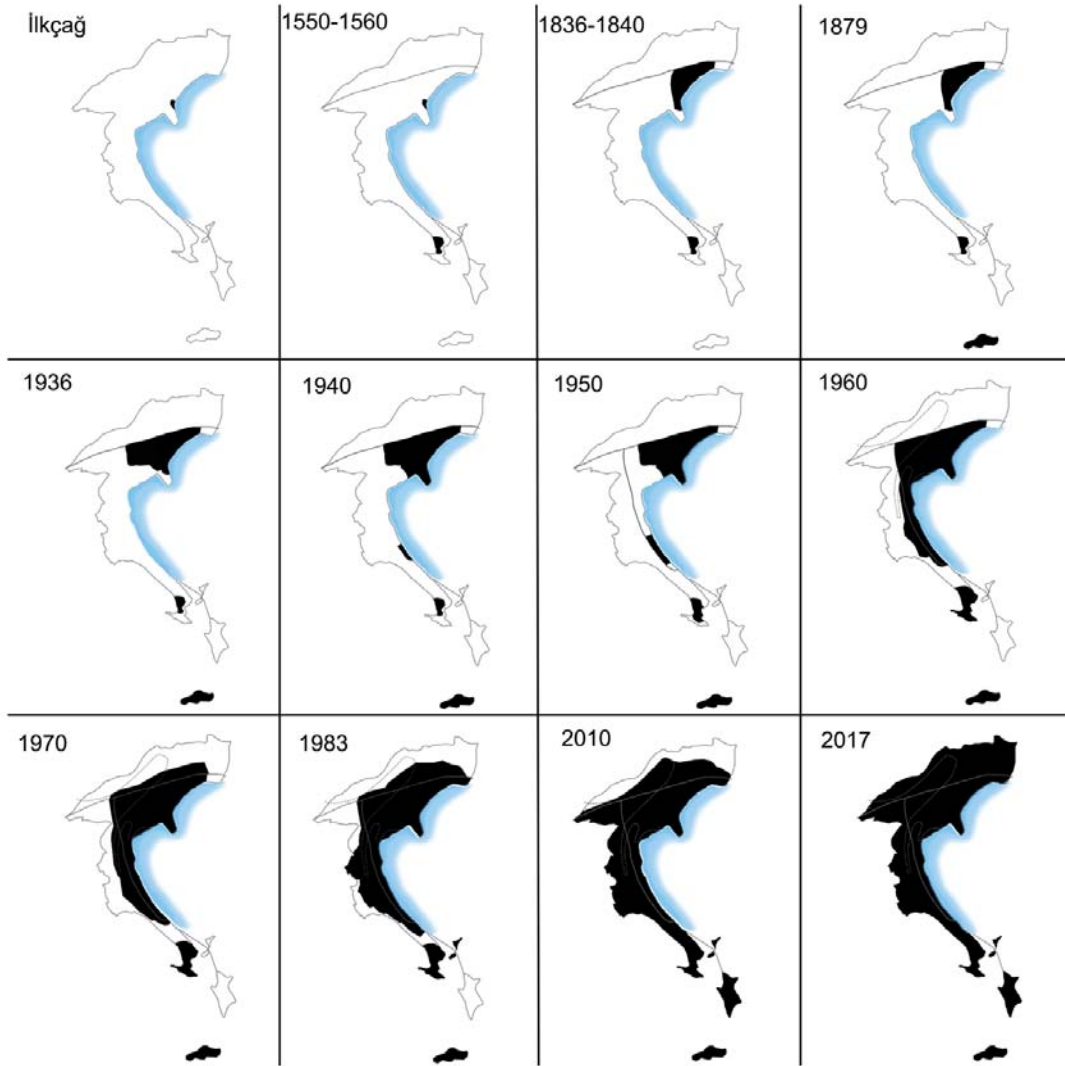

- 1940 yılında bugünkü İşletme Parkının bulunduğu alanda tuğla ocakları mevcuttur.
- 1945 yılında feribot işletme sahasında şantiye binaları ve çalışanların barındığı çadırlar kurulmuştur.
- 1947’de Karataş mahallesinden çekilen fotoğrafta Kumpalas Mahallesi mevcuttur (Gölün yükselmesi ile sular altında kalmıştır.).
- 1947 yılında Cumhuriyet Caddesinin üst kısmı tarım alanıdır. Tek katlı yapılaşma mevcuttur.
- 1950 yılında resmi kurum binalarından biri Hükümet Konağı ve Adliye binası kurulmuştur.
- 1950 yılında şu anki yaşam AVM’nin yerinde tekel binası mevcuttur.
- 1950 yılında Cumhuriyet Caddesi boyunca yapılaşma mevcut değildir.
- 1953 yılında Tatvan’ın ilk ilkokulu Uluer açılmıştır (Karşıyaka Mahallesi)
- 1954 yılında ilk ortaokul yapılmıştır.
- 1954 yılında orman işletme müdürlüğü kurulmuştur.
- 1957 yılında yatılı okul yapılmıştır (Çağlayan Mahallesi).
- 1958 yılında Orman İşletme müdürlüğü kurulmuştur (1978 yılında bugünkü yerine taşınmıştır).
- 1960 yılındaki belediyenin bulunduğu yer bugünkü Pekhan İş Merkezidir.
- 1964 yılında Zirai Donatım Ajansı kurulmuştur (Şimdiki elektrik kurumunun yerinde).
- 1965 yılında kara tren Tatvan’a gelmiştir.
- 1967 yılında Hizan durağında yapılaşma başlamıştır.
- 1967 yılında Kale Otel yapılmıştır (Şu anki Krater Otel).
- 1968 yılında Doğu Sanayi Sergisi şu an ki İmam Hatip Lisesinin bahçesinde açılmıştır.
- 1969 yıllarında Bahçelievler / Orta Mahallede yerleşim artmıştır.
- 1969 yılında bugünkü İmam Hatip Lisesi yerinde Tatvan Lisesi açılıyor.
- 1970 yılında Halk Kütüphanesi kurulmuştur.
- 1971 yılında yük iskelesi karşısında çok katlı yapılaşmalar yapılmıştır.
- 1972 yılında Ticaret ve Sanayi Odası açılmıştır.
- 1972 yılında Nüfus Müdürlüğü kurulmuştur.

- 1976 yılında Et ve Balık Kombinası kurulmuştur (1995 yılında özelleştirilip faaliyetine son verilmiştir.).
- 1978 yılında Yem Fabrikası kurulmuştur.
- 1978 yılında Halk Eğitim Merkezi açılmıştır.
- 1986 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesine bağlı Tatvan Meslek Yüksekokulu açılmıştır.

Araştırmalar doğrultusunda belirlenen yıllarda yerleşilen alanlar belirlenerek, yerleşim alan sınırları leke çalışması ile ifade edilmiştir. Bu sayede kentin büyüme yönü, şekli ve formu belirlenmiştir.

Tatvan kenti başlangıçta dağınık ve kopuk bir yerleşim izlemiştir ve zamanla bir bütün halinde gelişerek hilal şeklinde bir kent formuna kavuşmuştur. İlk yerle-

Şekil 4. Yıllara göre yerleşim alanı sınırları, leke gösterimi; yapılan kronolojik araştırmalar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir

şim izleri İlk Çağ döneminde kıyıya yakın bir tepe üzerinde kale yapısında gerçekleşirken, 1550'li yılların başında tarımsal faaliyetler için Çağlayan Mahallesi sınırları içinde yerleşimlerin başlamasıyla birlikte kent formu yağ lekeli şeklinde gelişmiştir. 1836-1840 yıllarında Tatvan'ı ziyarete gelen Southgote'nin anlatımlarından yararlanarak Tatvan'ın Kale Tepe çevresindeki yerleşiminin devam edip yoğunluk kazandığı görülmüştür. 19. yy sonlarında tarıma dayalı yaşamın daha ağırlıklı olmasıyla Tatvan'ın gelişimi çeperinin dışında bulunan Küçüksu Köyüne doğru olmuştur. 20. yy ilk yarısında Van ve Erciş'e feribotlarla yük ve yolcu taşımacılığının başlamasıyla Kale Tepe etrafında gelişim daha da hızlanmış ve yoğunluk artmıştır. Yük taşımacılığının başlamasıyla 1922 yılında demir yolunun temelleri atılmaya başlanmış ve bu durum Tatvan'ın İran ve Van'a bir geçiş noktası olmasını daha da güçlendirmiştir. 1922 yılından sonra kent hızlı bir şekilde gelişim gösterip bölge yeni yerleşimlere açılmıştır.

Şekil 5'te de görüldüğü üzere Liman kenti özelliği kazanmasıyla beraber 1940'lı yıllarda kentin Sahil Mahallesi'nde bulunan iskele çevresinde yeni yerleşimler oluşmuştur. Günümüzde kentin en işlek caddesi ve en önemli aksı olan Cumhuriyet Caddesi, yerleşimin ilk izlerini bu dönemde göstermiştir. 1950'li yıllarda Hükümet Konağı/Adliye'nin kurulması Cumhuriyet Caddesi'ndeki yapılaşma izlerini oluşturmuştur. 1960'lı dönemlerde ise Van Gölü'nün yükselmesiyle Sahil Mahallesi'nde bulunan yerleşimler sular altında kalmış ve ardından kentin iç kesimlerine ve yüksek noktalara doğru yerleşimler başlamıştır. 1965 yılında tamamlanan demir yoluyla beraber kentte şu anki Kültür, Aydınlar, Esentepe, Bahçelievler ve Şirinevler mahallerinde yerleşimler başlamıştır. 1968 yılında Tatvan ilçesinin mevcut arazi kullanımlarını gösteren ilk hâlihazır hazırlanmıştır. 1970'li yıllarda fabrikaların kurulması, Bitlis-Ahlat aksı üzerinden sanayi bölgesinin oluşması kentin bu aksın kuzeyinde gelişmesine sebep olmuştur. Aynı dönemde yine kent içinde kurulu yerleşimler yayılmaya devam etmiş, gölün sınırlayıcı etkisiyle bu gelişim batı yönüne doğru olmuştur. Küçüksu köyü ile Bitlis-Ahlat yolu arasını içine dahil eden 1968 yılı planı yeni gelişim alanlarına ihtiyaç duyulmasıyla beraber 1981 yılında revize edilmiş ve bununla beraber Cumhuriyet Mahallesi ve Esentepe Mahallesi Tatvan İlçe sınırları içerisine dahil edilmiştir (Arınç, 2001). 1983 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı Tatvan Meslek Yüksekokulunun açılmasıyla birlikte eğitim kenti niteliği de taşımaya başlamıştır. Meslek okulunun açılmasıyla Cumhuriyet Mahallesi'ne doğru yerleşim artmıştır. Aynı dönemde Dumlupınar Mahallesinde yeni imar alanlarının açılması ve garın bu mahallede bulunması mahalledeki nüfus yoğunluğunu arttırmıştır. 1983 yılından sonra kent imar planları doğrultusunda gelişim göstermiştir. 1999 yılında Çayırönü (Yeşilmezra) Mahallesi idari sınırlar içine eklenmiş ve yatayda bir gelişim sağlamıştır. Bu gelişim Cumhuriyet mahallesinde bulunan Sorgun adıyla bilinen askeri alanla sınırlanmıştır. Bu durum şehrin kuzeybatı yönünde bulunan Rahva düzlüğüne doğru gelişmesine sebep olmuştur. Beraberinde Nemrut Dağına doğru yerleşim ve üretim alanları görülmeye başlamıştır. 1983 imar planından

Berçem Cemre Yetişkin vd.

Şekil 5. 1940 yıllarında Sahil Mahallesine bakış (Demirtaş ve Subaşı,2014)

Şekil 6. 2017 yılı Sahil Mahallesine bakış (Demirtaş ve Subaşı, 2014)

sonra Tatvan için 2010 ve 2017 imar planları hazırlanmış ve kentlerin gelişiminin bu planlar doğrultusunda olduğu gözlemlenmiştir. Şekil 6'da da görüldüğü üzere kent formu netlik kazanmış ve yeni yerleşimlerden ziyade kendi içindeki alanlarda yeniden inşa edilme veya kentsel boşlukları dolduracak şekilde gelişim göstermektedir (Arınç, 2001; Demirtaş ve Subaşı, 2013; 2014; 2015).

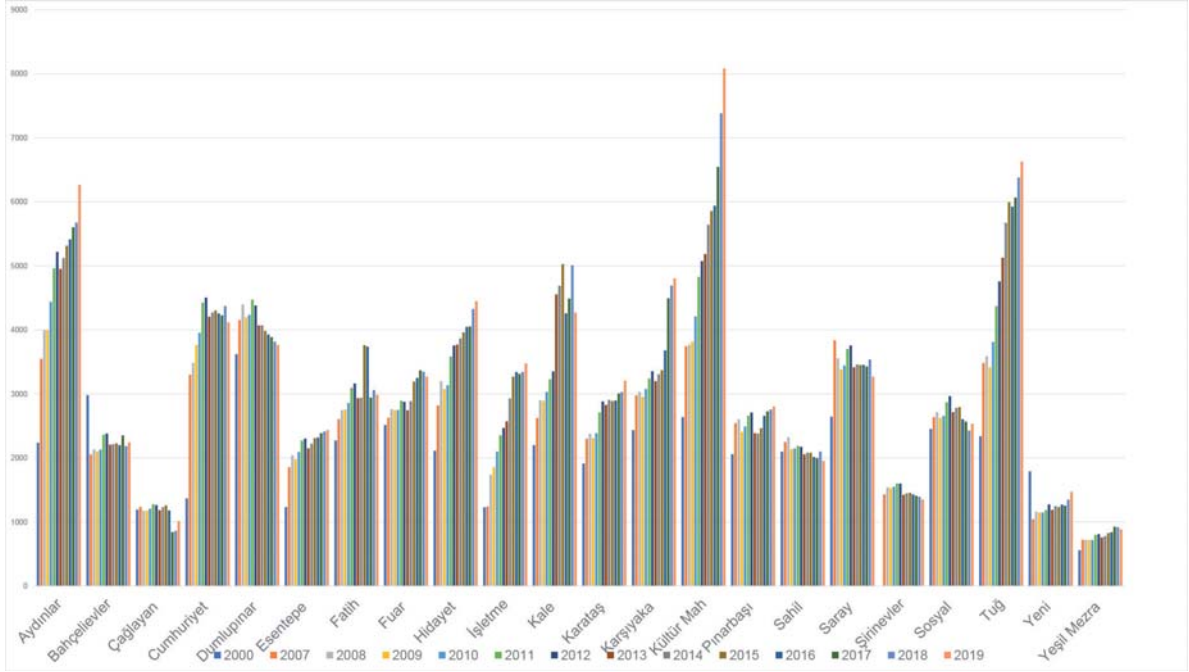
Yıllara Göre Nüfus Değişimleri ve Seçilen Yılların Mahalle Nüfusları

Tatvan'ın mahalle dokuları incelendiğinde farklı dönemlerden oluştuğu görülmektedir. Çalışma alanındaki doku farklılıklarının incelenmesi için mahallelerin nüfus miktarları ve nüfus yoğunlukları araştırılmış ve daha sonra haritalandırılmıştır. Kent genelinde yıllara göre nüfus değişimleri incelenerek örneklem alınacak seneler seçilmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen veriler doğrultusunda, derinlemesine inceleme yapılabileceğine karar verilen dört yıl; 1983, 2000, 2010 ve 2017 yılları olarak seçilmiştir. Belirlenen yılların mahalle nüfus yoğunlukları hesaplanmış ardından bu hesaplamalar haritalandırılmıştır. Her yılın haritası incelenmiş ve daha önce bahsedildiği gibi kırılma noktaları oluşturan olaylarla bağlantısı da kurularak dokuları incelenmek üzere mahalleler seçilmiştir.

Tablo 1 ve Şekil 7'de 2000 yılından 2019 yılına kadar olan nüfuslar mahalle dağılımı üzerinden verilmiştir. Ardından verilen Grafik 1'de mahallelerdeki yıllara göre nüfus değişimi açıkça görünmektedir. Nüfus artışları ve yoğunluklara ek olarak mahallelerdeki yıllara göre artan- azalan yapılaşma miktarı, gelişmişlik

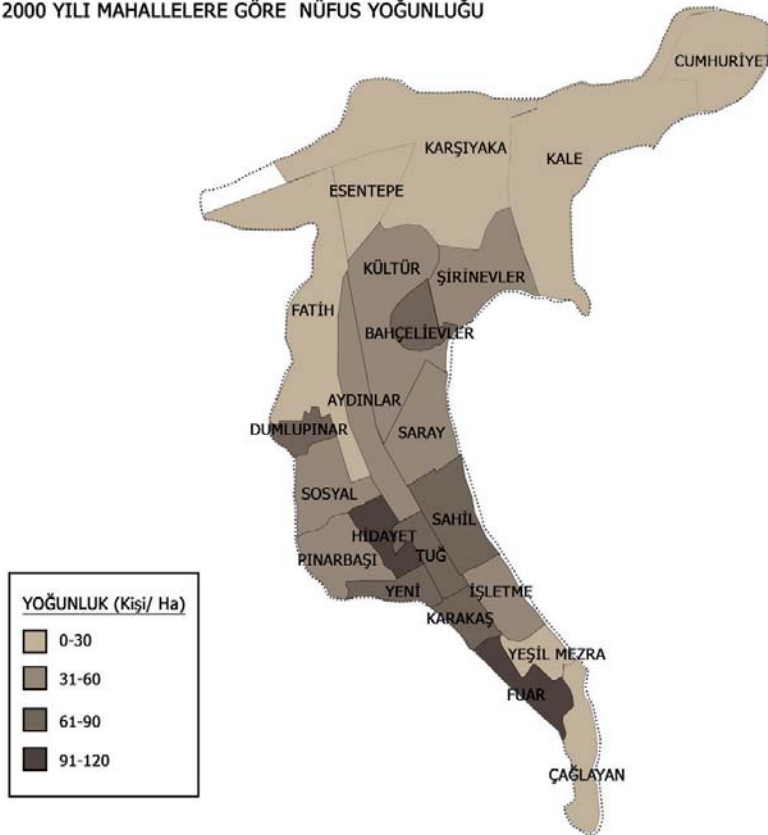
Tablo 1. Yıllara göre Tatvan mahalle nüfusları; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (TÜİK, 2020)

	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Aydınlı	2238	3549	3998	3999	4440	4963	5219	4953	5124	5317	5413	5604	5677	6265
Bahçelievler	2980	2052	2135	2103	2129	2360	2381	2207	2214	2229	2198	2351	2185	2243
Çağlayan	1193	1233	1177	1173	1207	1277	1263	1184	1231	1258	1180	842	860	1011
Cumhuriyet	1369	3300	3486	3765	3957	4427	4505	4207	4272	4302	4256	4227	4373	4117
Dumlupınar	3622	4153	4398	4199	4235	4473	4382	4071	4071	3987	3928	3887	3818	3766
Esentepe	1232	1855	2041	1980	2093	2273	2302	2150	2222	2311	2319	2387	2413	2434
Fatih	2273	2605	2748	2756	2859	3096	3163	2935	2940	3763	3739	2943	3061	2986
Fuar	2516	2628	2762	2748	2750	2894	2877	2744	2888	3194	3251	3368	3346	3270
Hidayet	2114	2821	3200	3077	3136	3583	3756	3771	3866	3963	4048	4055	4327	4449
İşletme	1227	1240	1737	1856	2100	2354	2471	2571	2929	3271	3344	3314	3345	3478
Kale	2200	2624	2901	2894	3030	3230	3353	4556	4689	5028	4259	4489	5009	4271
Karataş	1913	2299	2380	2312	2387	2712	2882	2827	2908	2889	2899	3009	3030	3208
Karşıyaka	2435	2978	3030	2955	3077	3240	3354	3200	3307	3371	3681	4494	4694	4806
Kültür	2639	3744	3771	3815	4211	4829	5075	5185	5644	5857	5940	6545	7384	8085
Pınarbaşı	2060	2544	2602	2407	2491	2659	2710	2387	2381	2465	2658	2727	2757	2801
Sahil	2098	2249	2325	2138	2148	2187	2175	2058	2082	2081	2014	1998	2102	1953
Saray	2645	3838	3559	3384	3444	3702	3759	3417	3459	3453	3453	3430	3538	3269
Şirinevler		1432	1542	1527	1551	1602	1599	1424	1448	1456	1432	1408	1393	1349
Sosyal	2453	2639	2716	2625	2657	2869	2967	2716	2782	2795	2606	2568	2429	2534
Tuğ	2340	3484	3589	3415	3814	4371	4758	5129	5673	5996	5926	6068	6381	6631
Yeni	1791	1043	1159	1148	1149	1187	1274	1190	1248	1233	1271	1256	1348	1472
Yeşil Mezra	558	723	720	720	719	798	810	759	779	826	841	926	919	885
TOPLAM	43896	55033	57976	56996	59584	65086	67035	65641	68157	71045	70656	71896	74389	75283

Şekil 7. Yıllara göre Tatvan mahalle nüfusları; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (TÜİK, 2020)

2000 YILI MAHALLELERE GÖRE NÜFUS YOĞUNLUĞU

Şekil 8. 2000 Yılı mahallelere göre nüfus yoğunluğu; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (Arınç, 2001; TÜİK, 2020)

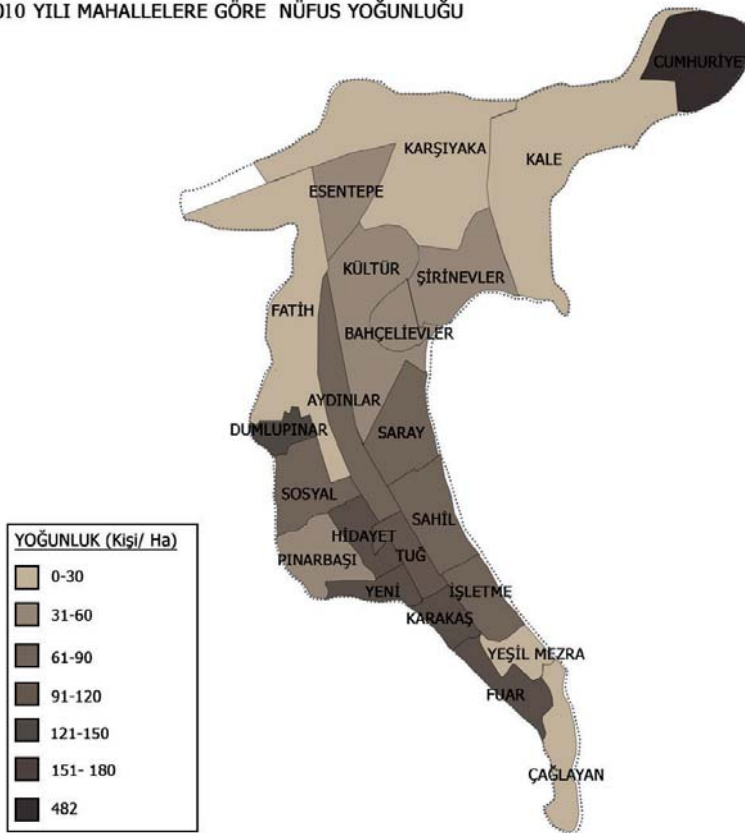
gibi ölçütlerde dikkate alınarak, hangi mahalle hangi yılın dokusunu yansıtabilir sorusuna cevap aranmıştır.

Bu doğrultuda Dumlupınar Mahallesi 1983 yılı, Bahçelievler Mahallesi 2000 yılı, Cumhuriyet Mahallesi 2010 yılı ve Tuğ Mahallesi 2017 yılı için seçilmiştir. Seçim yapılırken mahalleleri birbirinden ayırıştıran dokuları barındırması koşulu göz önünde bulundurulmuştur.

Şekil 8’de 2000 yılına bakıldığında Cumhuriyet Caddesi etrafındaki merkez mahallelerde nüfusun daha yoğun olduğunu gözlemlenmektedir. Merkez dışında Bahçelievler’de de yoğunluk izlenmiştir. Ayrıca demiryolundan, karayolundan ve akarsudan dolayı farklı bir dokuya sahip olan Bahçelievler Mahallesi, bu sebepler göz önüne alınarak örneklem alan olarak seçilmiştir.

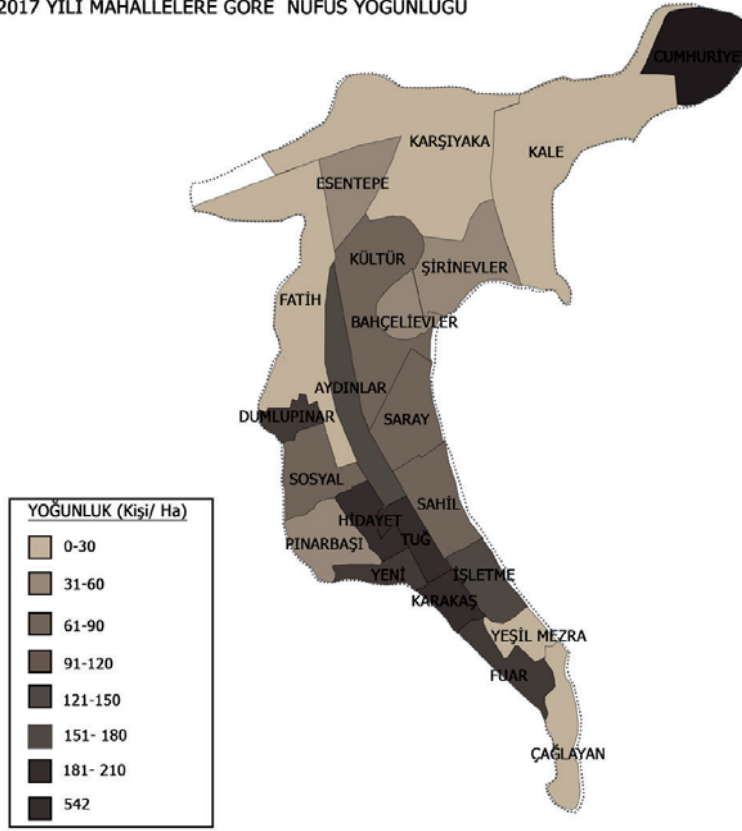
Şekil 9’a göre 2010 yılı değerlendirildiğinde, Cumhuriyet Caddesi etrafındaki merkez mahallelere ek olarak Cumhuriyet Mahallesi’nin nüfus yoğunluğu göze çarpmaktadır. Cumhuriyet Mahallesi, kooperatifleşmenin, düzenli ve çok katlı yapılaşmanın açıkça izlendiği mahallelerdendir. Yoğunluğun fazla olmasının nedeni, çok katlı kooperatif yapılarıdır. Ayrıca ana yol üzerinden Tatvan Meslek Yüksekokuluna, sanayiye ulaşımı ve yüksek konumundan dolayı sahip olduğu göl

2010 YILI MAHALLELERE GÖRE NÜFUS YOĞUNLUĞU

Şekil 9. 2010 Yılı mahallelere göre nüfus yoğunluğu; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (Arınç, 2001; TÜİK, 2020)

2017 YILI MAHALLELERE GÖRE NÜFUS YOĞUNLUĞU

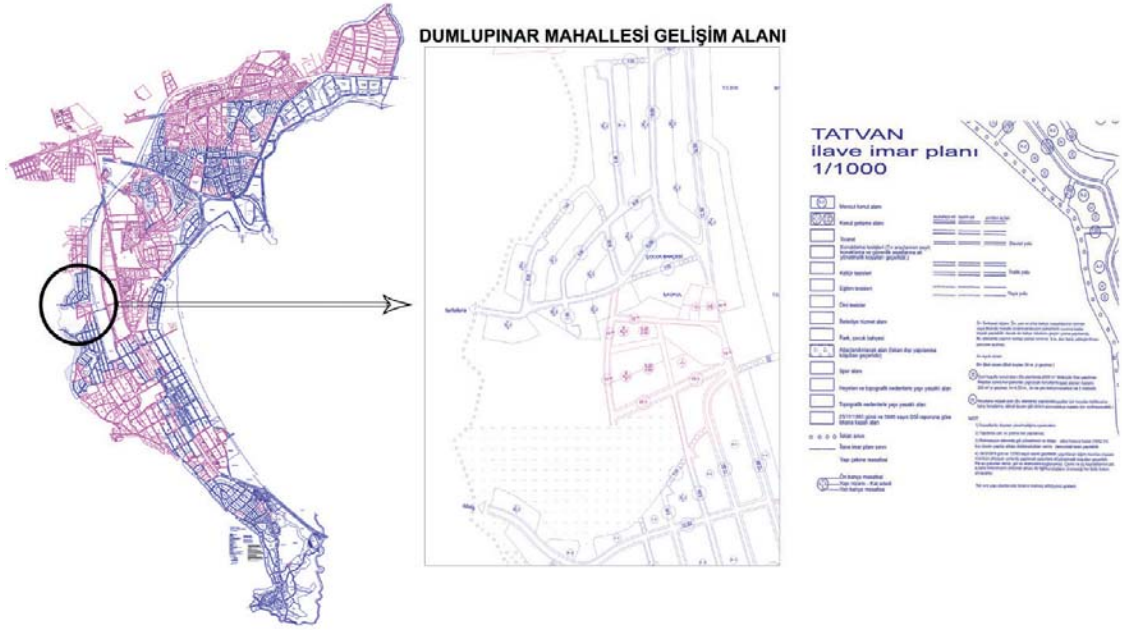
Şekil 10. 2017 Yılı mahallelere göre nüfus yoğunluğu; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (Arıncı, 2001; TÜİK, 2020)

manzarası da nüfus yoğunluğunun diğer sebepleridir. Sahip olduğu özelliklerden dolayı diğer mahallelerden farklılaşan ve yoğun nüfusa sahip olan Cumhuriyet Mahallesi örneklem alan olarak seçilmiştir.

Şekil 10'a göre 2017 yılına bakıldığında, Cumhuriyet Caddesi etrafındaki merkez mahallelerde olan nüfus yoğunluğundaki artış dikkat çekmektedir. Buna ek olarak Cumhuriyet Mahallesi'nde de artış gözlenmiştir. Fakat Tuğ Mahallesi Tatvan'ın her zaman merkezi olmuştur. Her yıl hızla artan nüfus yoğunluğu da burayı daha önemli kılmıştır. Konum olarak diğer mahallere, sahile ve Cumhuriyet Caddesi'ne yakınlığı sebebiyle stratejiktir. Bunun yanı sıra alanda konut alanlarının yanı sıra kamusal binaların bulunması da burayı farklılaştırmaktadır. Göle paralel gridal yapıya sahiptir. Tüm bu sebeplerden dolayı özel olarak değerlendirilmesi gereken Tuğ Mahallesi üzerinde durulması kararı alınmış ve incelenmeye değer olarak görülmüştür.

1983 yılı için nüfus verilerine ulaşamadığından dolayı, imar planı üzerinden incelenme yapılmış ve bu doğrultuda Dumlupınar Mahallesi bakıldığında, konut yapısının ve nüfusunun yoğun olduğu görülmüştür. Bu sebeple Dumlupınar Mahallesi 1983 yılı örneklem alanı olarak seçilmiştir.

Şekil 11. 1983 Tatvan imar planı ve Dumlupınar mahallesi gelişim alanı; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (Tatvan Belediyesi 1983 yılı Tatvan imar planı)

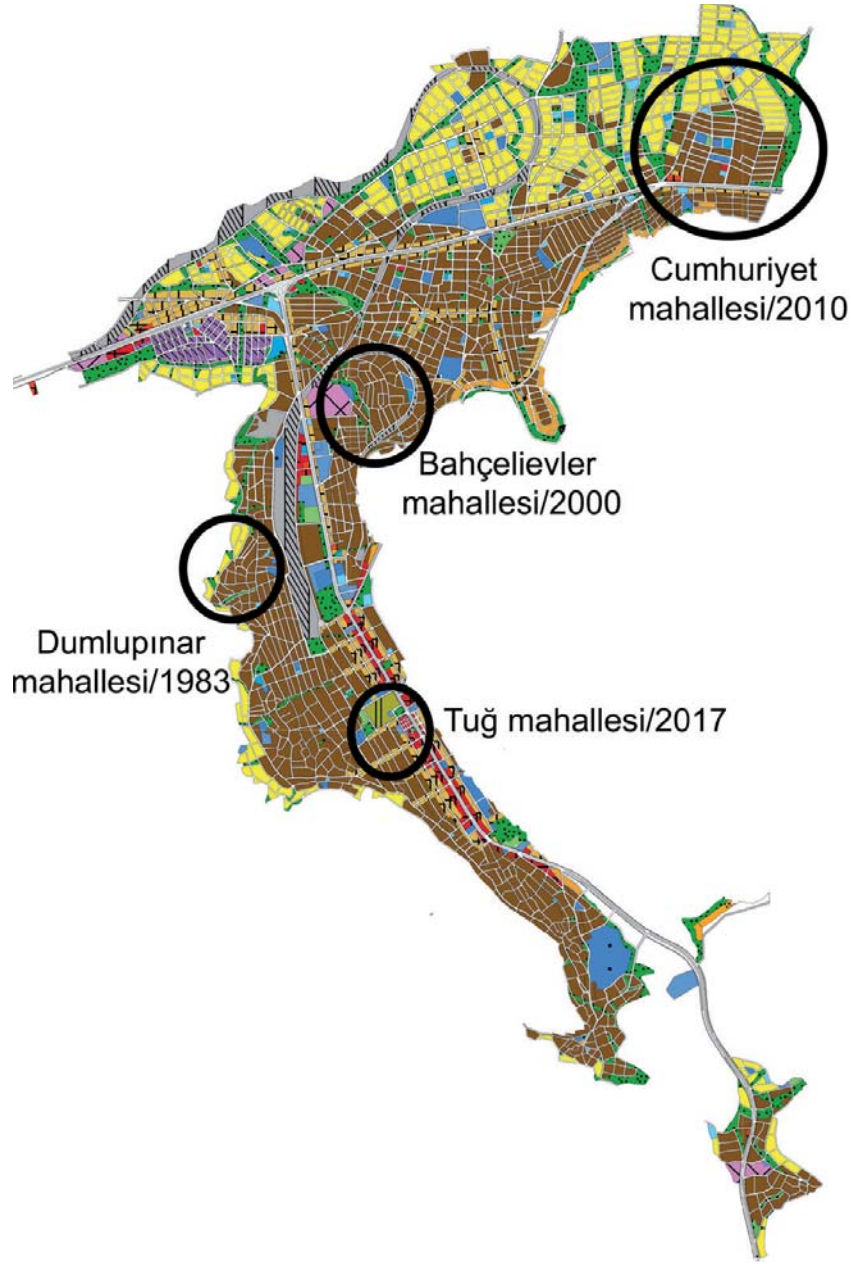
Örnekleme olarak alınan mahalleler Şekil 12 üzerinden gösterilmiştir. Analiz aşamasından öncesi mahallelerin konumlarının ve adalama biçimlerinin izlenmesi açısından işaretlemeler yapılmıştır.

Örnekleme Alan Olarak Seçilen Mahallelerin Analizleri

Örnekleme alan olarak seçilen 1983/Dumlupınar Mahallesi, 2000/Bahçelievler Mahallesi, 2010/Cumhuriyet Mahallesi ve 2017/Tuğ Mahallesi Şekil 13 de görüldüğü gibi yol, ada, bina, parsel-bina ilişkisi ve bina cepheleri yönüyle incelenmiştir.

1983 yılı Dumlupınar Mahallesi; demir yolunun gelişimiyle 1983 yılında imarı onaylanmış ve gelişim bölgeleri açılmış olan bu mahalle, dağın yamacına kurulmuştur. Bulunduğu eğimli topografik konumdan dolayı organik formdadır ve bundan dolayı ada biçimleri irili ufaklıdır. Daha çok toprak yollara sahip olan mahalle, günümüzde de yamaçlarda olan kısımlarında hala toprak yollara sahiptir. En geniş aksı, demir yoluyla bağlantılı olan Fenerbahçe Caddesi'dir. Mahallede genellikle damlı ve tek katlı evler mevcut olsa da imar kapsamında 4 katlı yapılara kadar müsaade edilmektedir. Parsel bina ilişkisine bakıldığında ise geniş bahçelere sahip evler olduğu görülmüştür.

2000 yılı Bahçelievler Mahallesi; demir yolunun oluşturduğu dairesel formla sınırlanan mahallenin diğer sınırlayıcı faktörü Van Gölü'ne akan derelerin kanallarıdır. Mahalle, Van Gölü'ne ve kanala paralel biçimde oluşan ızgara sistemine sahiptir. Bina- parsel ilişkileri önceki yıllara oranla daha küçüktür, bununla beraber

Şekil 12. Yıllara göre seçilen mahallelerin imar planı üzerinde gösterimi; kaynaklar doğrultusunda yazarlar tarafından üretilmiştir (Tatvan Belediyesi 2017 yılı Tatvan imar planı)

2-3 katlı, bahçeli, müstakil yapıları içermektedir. Kanaldan dolayı mahalle ikiye bölünmüştür, bu sebeple çıkmaz sokaklara sahiptir. Ayrıca özellikle mahallenin kuzey bölümünde bulunan eğitim ve sağlık birimleriyle bağlantı için tek şeritli köprüler yapılmıştır. Mahallenin en geniş aksı Ahlat Yolu Caddesi'dir. 1995 yılında su seviyesinin yükselmesiyle beraber mahallenin güney kesimde bulunan bazı yapı adaları; kısmen kıyı çizgisine ve kısmen afete maruz bölgeye dâhil olmuştur. Günümüzde afet bölgesi sınırları içinde yeni yapılaşmaların olmasına ve eski ya-

pılarda yenilenmelere izin verilmemektedir. Bu nedenle mahallenin afet bölgesi sınırı içine giren alanları morfolojik değişime açıktır.

2010 yılı Cumhuriyet Mahallesi; 1983 yılında Meslek Yüksekokulun açılmasıyla beraber talep görmeye başlayan mahalle, 2000’li yıllarla birlikte TOKİ ve kooperatifler tarafından çok katlı sitelerin bulunduğu bir bölgeye dönüşmüştür. Bu dönüşümün ilk aşaması 2004 yılında, ikinci aşaması ise 2008 yılında gerçekleşerek nüfus yoğunluğunu büyük oranda arttırmıştır. Mahallesinin batı kesimi ilk yerleşim izlerini korumaktadır ve genellikle tek katlı yapılara sahiptir. 13.Sokak ve 9. Sokak arasındaki 2 katlı yapılaşmalar ise 2005 yılında afette etkilenen halkın geçici kullanımına sunulmak üzere yapılmıştır. Mahallenin geri kalanı, 3 ve 4 katlı site tarzı bloklardan oluşmaktadır. Mahallede Van Gölü’ne paralel olarak ızgara siteminde görünmektedir. Ada boyutları düzenlidir ve bina parsel ilişkisine bakıldığında, 3 katlı yapıların parsellerinin daha küçük, 4 ve üstü binaların ise parsel büyüklüklerinin daha geniş olduğu izlenmiştir. Mahallenin en geniş aksı, çevre yolu olan E99 -Bitlis Ağrı Yoludur.

2017 yılı Tuğ Mahallesi; Tatvan’ın ilk yerleşim alanlarından olan mahalle, Van Gölü’ne paralel şekilde oluşmuş ızgara sistemini geçmişten günümüze korumuştur. Ada, parsel boyutlarına bakıldığında, düzenli olduğu açıkça görünmektedir. 2003 yıllarında başlayan apartmanlaşmanın ilk izleri ve en büyük etkisi bu bölgede görülmüştür. Bölge 6-7 katlı, konut altı ticaret- karma kullanım binalara sahiptir. Arsa değerinin yüksek olması sebebiyle, parsel bina ilişkisine bakıldığında oranların çok küçük olduğu görülmektedir. En önemli ve işlek aksı D300- Cumhuriyet Caddesi’dir.

YIL/BÖLGE	YOL	ADA	BİNA	PARSEL-BİNA İLİŞKİSİ	BİNA CEPHELERİ
1983 Dumlupınar Mahallesi					
2000 Bahçelievler Mahallesi					
2010 Cumhuriyet Mahallesi					
2017 Tuğ Mahallesi					

Şekil 13. Yıllara göre örneklem alan olarak seçilen mahalle dokularının yol, ada, parsel, bina ölçeklerinde incelenmesi; yazarlar tarafından üretilmiştir.

Tüm bunlar incelendiğinde, Tatvan dağ yamaçlarında topografik durumundan dolayı organik dokuya sahip olsa da, kent genelinde göle paralel şekilde gerçekleşen gelişiminin etkisiyle ağırlıklı olarak ızgara sistemi kullanılmıştır. İlk yerleşim yerlerinde, geniş bahçe parseline sahip, müstakil yapıların ve konutların bulunduğu gözlenmiştir. Sahil kenti olmasından ve gelişmişlik düzeyinden dolayı kentsel nüfusunda sürekli artış yaşayan kent, talebi karşılamak amacıyla, bahçe oranı azaltılmış ve yüksek katlı yapılaşmalara geçmiştir.

Sonuç

Kentsel dokular ve formlar kentin kimliğini yansıtmaları açısından önemlidir. Tarihsel süreç içinde kentsel doku incelenerek, bölgenin geçmişteki yaşam tarzı, ekonomik faaliyetlerinin yönü, coğrafi durumu gibi birçok çıkarımda bulunmak mümkündür. Bununla birlikte canlı bir organizma gibi değişip dönüşen dokular, yine kentteki yıllar içinde oluşan kırılma noktaları hakkında yön verici birer kaynak niteliğindedir. Bu açıdan tarihsel süreç içindeki morfolojik değişimi; imar planlarından, görsellerden, yazılı kaynaklardan ve hava fotoğraflarından yararlanılarak analiz edilen Tatvan kenti için önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Tatvan kentinin morfolojik yapısının tarihsel süreç içerisinde değişime uğradığı gözlemlenmiştir. Yapılan kronolojik analiz ve incelemeler sonucunda kent yerleşimlerinin imar planlarından ziyade, halkın talebi ve topografik yapıya göre değiştiği görülmüştür. Dağlar ve kıyı arasına sıkışmış olan kent, sınırlı bir yayılmayla hilal formunu almıştır. Kentin birçok sosyal aktiviteyi içinde bulundurması, ulaşım merkezi olması, ticari fonksiyonların gelişmiş olması, sağlık ve eğitim taleplerini karşılayabiliyor olması kente olan talebi artırmıştır. 1960' lara kadar tarım kasabası iken 60' lardan sonra tarım ve hizmet merkezi olmuştur. 1970' te sanayinin de eklenmesiyle beraber farklı sektörlerde gelişim göstermiştir. Günümüzde yaz-kış turizmiyle beraber sektörel çeşitliliği devam etmektedir. Sektörel çeşitliliğin de getirdiği artan nüfus talebi doğrultusunda kent genelinde yapılaşma, müstakil binalardan, çok katlı binalara evrilmiştir. Yoğunluk farklı dönemlerde farklı bölgelere kaymıştır. Tüm bunların yanında, Tatvan kentinde gelişiminin hızlı ve sürekli olmasına rağmen, geçmişin izlerini de hala koruduğu görülmüştür. Bu eski dokuyu ve yaşam tarzını kentin çeperindeki yerleşimlerinde görmek mümkündür. Ayrıca kentin liman ve demir yolu bağlantısı gelişimin önünü açık tutmaktadır ve buna bağlı olarak söylenebilir ki, kentin gelecekte daha yoğun bir nüfus yapısına ve yayılmış bir kent formuna sahip olması beklenmektedir.

Kaynaklar

Arınç, K. (2001). *Tatvan Şehri Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Arınç, K. (2007). Tarihî ve Siyasî Coğrafya Perspektifiyle Bitlis, Ahlat ve Tatvan. *1. Uluslararası Düinden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri* (s. 772-783). İstanbul: Beyan Yayınları.

Kubat, A. S. (2009). Antakya ve Konya Tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açıdan Karşılaştırılması. *Uluslararası İnsan Bilimleri* , 336.

Kubat, A. S. (2018). DeğişKent: Değişen Kent, Mekân ve Biçim. T. K. Ağı içinde, *Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu* (s. 4-5). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Laf Sözlük. (2020, Mayıs 18). *Tatvan Nerededir Nereye Bağlıdır*. Laf Sözlük: <https://www.lafsozluk.com/2009/02/tatvan-nerededir-nereye-baglidir-tatvan.html> adresinden alındı

Demirtaş, M., Subaşı, O. (2013). *Tatvan Tarihi*. Tatvan: Mega Basım Yayın.

Demirtaş, M., Subaşı, O. (2014). *Tatvanname*. Ankara: Kalkan Matbacılık.

Demirtaş, M., Subaşı, O. (2015). *Geçmişten Günümüze Tatvan*. İstanbul: Mega Basım Yayın.

Tatvan Belediyesi. (2016). *1/5000 ve 1/1000 Ölçekli Revizyon, İlave Nazım Ve Uygulama İmar Planı Uygulama İmar Planı*. Tatvan: Tatvan Belediyesi.

Tatvan Kaymakamlığı. (2020, Mayıs 18). *Tatvan Tarihi*. Tatvan Kaymakamlığı: <http://www.tatvan.gov.tr/tatvan-tarihi> adresinden alındı

TÜİK. (2020, Mayıs 11). *Genel Nüfus Sayımları*. TÜİK: <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> adresinden alındı

Ünlü, T. (2016). Önsüz. S. B. Yener Baş içinde, *Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Temel Yaklaşımlar ve Teknikler* (s. 5). Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.